

CONTRIBUȚII PRIVIND ÎNCEPUTURILE ZIARISTICII ROMÂNE SĂLAJENE

Debutul secolului XX, cu eforturi substanțiale pe tărîmul relansării activității politice a românilor din Transilvania, marchează încercări notabile de revitalizare a mișcării de emancipare națională în ținutul Sălajului, populat în majoritate de români. Realitățile comitatense existente vizînd situația autohtonilor, cu sorgintea în starea politică a Partidului Național Român din ultimul deceniu al secolului al XIX-lea survenită după acțiunea Memorandului și criza conducerii, centrale, cînd stagnarea și deruta maselor populare primordial implicate este rezolvată începînd cu anul 1902 prin puternica ascensiune a curentului activist, conduc la angrenarea conștient politică a românilor sălajeni în fluxul nou, cu evoluție extinsă pe multiple planuri.

Dezvoltarea politico-economică a comitatului, schimburile comerciale ample și legăturile culturale intense au facilitat ascensiunea vertiginoasă a noțiunii politicului în ansamblul definirii și manifestării sale ca exponent principal al tendinței de emancipare națională și progres social în viața și activitatea românilor din Sălaj. Impetuozitatea strădaniei economice de la începutul veacului actual, apariția și temeinica ancorare a rețelei de bănci românești¹ cu capital solid în mediul rural constituie momente unice care concurează la întărirea păturii țărănimii mici și mijlocii, a intelectualității satești tot mai conștientă de mobilul politic al menirii asumate, ca și de necesitatea întăririi ideologice a mișcării naționale, cu front puternic de manifestare individualizat de elementele burgheziei românești locale și ale intelectualității urbane progresiste.

În acest context de evoluție rodnică a mișcării naționale se înscrie și explicitează atitudinea și acțiunea celor doi conducători politici români ai vremii, Gh. Pop de Băsești și V. Lucaci, care la 24 iulie 1901 lansează convocarea la ședința de comitet a P.N.R. pentru data de 1 august, tocmai la Șimleu, în inima ținutului Silvaniei; conferința preconizată își propunea printre altele să decidă în privința tacticii politice de luptă, în tranșarea disputei dintre pasivism și activism. În condiții asemănătoare se validează și împlinesc inițiativele și acțiunile despărțămîntului local al „Astrei”, care prin tovărășiile economice și însoțirile de credit înființate mobilizează ener-

¹ „Silvania”, institut de credit și economii, societate pe acțiuni în Șimleu, fondat în 1888, cu capital social de 300.000 c.; „Selăgiana”, la fel, Jibou, 1897, capital social de 180.000 c., în *Anuarul băncilor române*, V, Sibiu, 1903, (1904), p. 110, 113—114.

giile latente ale satului românesc sălăjean pentru valorificarea surplusurilor economice și pentru mai buna aprovizionare, fără intermediari, în ideea întăririi și potenței depline a țăranului pe tărîm economic.

Îngemănarea legică și fructuoasă a actului politic cu cel economic în existența românilor din Sălaj în primii ani ai secolului XX atrage după sine în mod obiectiv corolarul cultural, cu pendant decisiv în apariția și cuvîntarea organului de presă în limba maternă. Periodicul românesc continuă să fie și în această perioadă un suport moral solid al aspirațiilor social-naționale, o pilduitoare și neostoită tribună de luptă, avangardă a conștiinței patriotice, permanent rezervor de energii și comandamente sigure în educarea și întărirea în credință a românilor de pretutindeni, inclusiv a celor sălăjeni, o adevărată temelie a vieții și acțiunii, a intransigenței demnității naționale.

Istoria presei românești din țara Silvaniei înregistrează cu litere mari și consemnează la loc de cinste apariția primului ziar în limba maternă „Gazeta de Duminecă”², la 3 ianuarie 1904, în Șimleu, avînd ca proprietar și editor pe prim-contabilul băncii „Silvania”, I. P. Lazăr³, iar ca redactor responsabil pe vestitul autor de cărți populare, I. Pop Reteganul⁴.

Devansînd faza analizei caracterului și structurii celei dintîi gazete românești din Sălaj, ne propunem în cele ce urmează să subliniem și să facem remarcată problema întîietății ridicată de apariția în 1903 a „Învățătorului Român”⁵, foaie pedagogică scoasă la Șimleu de profesorul pensionar Gavril Trifu⁶. Pe baza unor considerente ce le vom expune, înclinăm să credem

² D. Stoica, I. P. Lazăr, *Schița monografică a Sălajului*, Șimleu-Silvaniei, 1908, p. 167, 169, 183, 184; în privința alegerii denumirii revistei ținem să facem următoarea precizare, ce relevă un precedent în epocă: în 1889 dr. Aurel Mureșianu editează la Brașov „Gazeta de Duminecă”, foaie literară și politică pentru popor, continuatoare a „Foi pentru minte, inimă și literatură”, între a cărei colaboratori se număra și I. P. Reteganul, redactorul responsabil al ziarului publicat în 1904 la Șimleu, (prescurtat Gaz. Dum.). În *Gazeta Transilvaniei*, LXXI, număr jubiliar din iunie 1908, p. 128.

³ Vezi biografia în mss., autor Gr. C. Mărcuș, la Arh. Stat. Zalău; I. P. Lazăr (1862—1915) avea „un trecut de peste douăzeci de ani pe tărîm gazetăresc” după cum mărturisește într-un memoriu înaintat Comitetului Suprem la data de 30 aprilie 1913, în Arh. Stat. Zalău, fond: *Prefectura județului Sălaj*, seria: *Comitele Suprem, Confidențiale*, fasc. nr. 34/1913.

⁴ I. P. Reteganul (1853—1905), redactor la „Cărțile sateanului român” (1886), la „Convorbiri pedagogice” (1886—1888), „Revista ilustrată” (1898—1901); vezi și I. A. Popescu, I. Pop Reteganul, *Viața și activitatea*, București, 1965, menționează activitatea de redactor la „Gazeta de Duminecă”, p. 29 și 34; în adresa oficială a primarului din Șimleu către Vicecomite se dă curs în privința informațiilor vizînd persoana redactorului responsabil a gazetei editate la începutul anului 1904, vezi doc. din 11 martie 1904, în Arh. Stat. Zalău, fond: *Prefectura județului Sălaj*, seria: *Vicecomite*, dosar nr. 10/1904, doc. nr. 3378/17 martie 1904.

⁵ Despre istorie și urmări, în S. Oros, *Memorialul Jubiliar al Reuniunii Învățătorilor Români Sălăjeni* (1870—1910), Șimleu, 1911, p. 62, 64, 137; despre un precedent vizînd acțiunea „învățătorului ambulant” Macedon Boțian din Cosniciu care a redactat foaia tractuală „Amicul învățătorului” (în mss.), în *idem*, p. 98, 99; încercarea lui G. Trifu este menționată și de N. Hodoș, Al. Sadi Ionescu, *Publicațiunile periodice românești*, I, 1820—1906, București, 1913, p. 342.

⁶ Biografie și activitate, în S. Oros, *op. cit.*, p. 134/138; în adresa oficială a primarului din Șimleu către Vicecomite, cu data de 12 martie 1904 se fac referiri la redactorul responsabil al „Învățătorului Român”, în Arh. Stat. Zalău, fond: *Prefectura județului Sălaj*, seria: *Vicecomite*, dosar nr. 10/104, doc. nr. 3377/17 martie 1904.

că posibila dilemă și dispută în fața căreia este pus cercetătorul presei românești sălăjene se tranșează în final, din mai multe motive, în favoarea „Gazetei de Duminecă”.

Organ pedagogic cu unic număr de probă însumând 16 pagini, cu material bogat, instructiv și interesant apărut în preajma anului nou, bine primit și favorabil comentat de ziaristica română și de cea oficială, „Învățătorul Român” a sucombat la puțină vreme după ivire, din lipsă de sprijin și de fonduri⁷.

În opinia „Gazetei Transilvaniei”, periodicul care trebuia să apară de la 1 ianuarie 1904 sub „redacțiunea și direcțiunea pedagogului român din Sălaj, G. Trifu” își propunea drept scop „să servească interesele învățămîntului popular românesc, să îi ridice nivelul la cerințele timpului actual, să îmbunătățească starea materială și să ridice vaza și poziția socială a învățătorului român”⁸. În „Apelul” publicat în numărul de probă de Crăciun și cunoscut de noi prin intermediul citatei gazete brașovene se afirma că: „Învățătorul Român este un organ independent al învățătorimii, expresie nemijlocită a opiniei publice învățătoarești, care să arate guvernului și conducătorilor celor două confesiuni, ce cugetă, ce simt, la ce aspiră și ce doresc învățătorii români, și prin ce mijloace, pe ce căi poate înainta repede și sigur învățămîntul popular”⁹. Articolul de fond descris se continuă cu enunțarea mobilurilor acțiunilor necesare a fi întreprinse și care constau în: preocuparea sporită pentru știința pedagogică, urmărirea atentă a administrării învățămîntului popular, critica abuzurilor ca și apărarea drepturilor și intereselor legitime ale învățătorimii române sălăjene.

Deși a avut o apariție meteorică, încercarea profesorului Trifu de a oferi Sălajului o gazetă pedagogică marchează un eveniment de seamă nu numai în viața ziaristicii române de aici, ci și în plan general, cel concretizînd stadiul culturii și științei populare, al învățămîntului în limba maternă la care se ajunge prin eforturi însemnate, sacrificii și luptă susținută.

Revenind la începuturile primului ziar românesc sălăjean cu caracter permanent, remarcăm faptul că din motive mai puțin cunoscute pînă în prezent, dar pe care materialul de arhivă scos la lumină și valorificat¹⁰ le va înlătura și astfel se va întregi în chip concludent imaginea cercetării globale asupra istoricului apariției și evoluției presei române din Sălaj, „Ga-

⁷ *Ibidem*, dosar. nr. 10/1904, doc. nr. 3378/17 martie 1904; în adresa datată în 17 februarie 1904, procurorul regal de la Debrein cu atribuții extinse și asupra circumscripției de presă incluzînd comitatul Sălaj, solicită Vicecomitelui numărul de probă din recent apăruta publicație, în *Ibidem*, dosar nr. 10/1904, doc. nr. 2168/19 febr. 1904; *Telegraful Român*, LII, nr. 1 din 3/16 ian. 1904, p. 2; *Libertatea*, III, nr. 1, 1904, p. 3; *Szilágyosomlyó*, XXI, nr. 53 din 31 dec. 1903, p. 2; *Gazeta de Duminecă*, I, nr. 15 din 10 apr. 1904, p. 10; *Idem*, I, nr. 51 din 18 dec. 1904, p. 7.

⁸ *Gazeta Transilvaniei*, LXVII, nr. 1 din 1/14 ian. 1904, p. 3.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Întreaga noastră grațitudine și recunoștință tov. I. Tomole și D. E. Goron de la Arh. Stat. Zalău pentru bunăvoința și neprecupețita solitudine denotată față de cercetările noastre.

zeta de Duminecă“ devine organ politic-național, — în virtutea cauciunii prescrisă de lege —, abia după un an și jumătate de la data apariției¹¹.

Supoziția noastră exprimată „apriori“ relativ la această problemă se fundamentează pe faptul că realitatea politică din comitat în vremea respectivă, afirmarea națională a românilor sălăjeni, dezvoltarea rapidă economică care marca plusul de acțiune pe seama populației majoritare, cât și prevederile sentențioase ale legii presei din 1848 cu întreg cortegiul modificărilor ulterioare au concurat la înlăturarea evidențierii caracterului politic al foii românești, în fața sa de început, pentru siguranță, stabilitate și posibilitate de acțiune nestingerită de urmărirea atentă a autorităților¹².

Mărturie stă în acest sens și editorialul din primul număr al „Gazetei de Duminecă“ apărută la Șimleu, unde același neobosit I. P. Lazăr înființase în primăvara anului 1903 cel dintâi institut tipografic românesc din zonă, denumit „Victoria“, și care de fapt scotea ziarul sus amintit. Semnat de intelectuali de frunte, luptători ai vieții politice și culturale, articolul de fond sublinia necesitatea educației politice și naționale, prin apelul la trecutul istoric, prin valorificarea comorilor culturii, pentru ca ideea de viață națională, de conștiință și unitate de neam să pătrundă și să mobilizeze în mod eficient forțele creatoare ale românilor sălăjeni.

În „Cuventul nostru“ menționat, se sublinia nevoia de cultură, de culturizare reclamată și reverberată de generația tânără de intelectuali, căreia îi revine misiunea ca în lipsa mijloacelor, „a așezămintelor trebuincioase“ cum se afirma în apel, să răspîndească lumina în popor cu ajutorul gazetei, să conlucreze la treburile obștei, presa făcînd legătura între conducători și popor, concentrînd de fapt pe frunțașii vieții publice, oferind astfel puțința vastei colaborări. „Gazeta de Duminecă“ este proclamată „organ de publicitate, social-economic, în nemijlocită atingere cu poporul și inteligența de la sate“¹³, politicul lipsind din titlu, dar fiind tot mai evident, mai de pătruns în tonul și exprimarea ziarului românesc.

Preambulul citat de noi notifica și caracteristicile tehnice și structurale ale gazetei de la Șimleu, cu apariție săptămînală, mod de redactare și împărțire de material independent, cu colaborări din comitat și externe, din România și cuprinsul monarhiei. Rubricile din corpul ziarului sînt judiciose

¹¹ *Gaz.Dum.*, II, Nr. 27 din 16 iulie 1905; afirmația cuprinsă în lucrarea lui Hodoș, Ionescu, *op. cit.*, p. 285 este greșită; pentru confirmarea veridicității punctului nostru de vedere, vezi materialul de arhivă în privința cauciunii depuse, în Arh. Stat. Zalău, fond: *Prefectura județului Sălaj*, seria: *Vicecomite*, dosar. nr. 2878/1914, documentele nr. 7499/2 iul. 1905, 1966/11 iul., 8317/26 iul., 9251/19 aug., 9836/4 sept.

¹² Vezi documentul din 21 decembrie 1903, emanînd de la primăria orașului Șimleu și adresat Vicecomitelui în care se menționează cererea întocmită de I. P. Lazăr privind obținerea încuviințării înființării „Gazetei de Duminecă“, în Arh. Stat. Zalău, fond: *Prefectura județului Sălaj*, seria: *Vicecomite*, dosar nr. 10/1904, doc. nr. 16834/22 dec. 1903; într-o statistică întocmită de procurorul regal din Debrețin și trimisă la data de 26 ianuarie 1904 Vicecomitelui, se menționau următoarele ziare cu apariție în comitat: „Szilágy“ și „Szilágyvármegye hivatalos lapja“ la Zalău, și „Gazeta de Duminecă“ la Șimleu, despre care se cer date amănunțite cu urgență, în *Ibidem*, dosar nr. 10/1904, doc. nr. 1148/28 ian. 1904.

¹³ *Gaz.Dum.*, I, nr. 1 din 3 ian. 1904, p. 2.

gândite și împărțite, îmbinând criteriile diverse, de la faptul politic prezentat fără comentarii, cu corespondențe de la București și Budapesta, pînă la caseta economică și de cultură, cu rubrica „Junimea” care cumula cooperarea tinerimii universitare române. Intenția urmărită se manifesta cu claritate, anume, în a pătrunde și culturaliza toate păturile societății române din țara Silvaniei, fapt rezultat cu pregnanță și din apelul semnat de 47 de personalități locale, unde alături de numele vicarului A. Barbulovici, al directorilor băncilor „Silvania”, „Chioreana”, „Bihoreana”, „Sătmarcana” întîlnim o pleiadă de avocați, preoți, învățători, profesori, într-un cuvînt, întreaga suflare intelectuală din regiunea românească angrenată în actul politic esențial și vital cu urmări decisive pentru evoluția ulterioară a mișcării naționale în comitat.

Apariția primului ziar românesc sălăjean a fost primită și salutăată, relatăată și comentată cu promptitudine în presa transilvană a vremii. În viziunea „Gazetei Transilvaniei”, ivirea periodicului redactat la Șimleu „constituie un progres național, o adevărată școală pentru popor, o adevărată carte a poporului”¹⁴ care grupează pe românii din colțul de țară numit Sălaj, în lupta pentru izbînda națională.

„Organul acesta săptămînal, cu o ilustrațiune, se prezintă bine, e scris în spirit eminent național și îmbrățișează și viața economică a românilor. Este un semn de înaltă sollicitudine pentru popor acest organ săptămînal dat de frunțașii de acolo și nu ne îndoim, că el va și avea o influență binefăcătoare”¹⁵ scria „Tribuna”, anunțînd la rubrica „Presa noastră” succesul mănunchiului de gazetari patrioți români care sprijină, încurajează și luptă cu slova scrisă pentru emanciparea națională și prosperitatea culturală a românilor din Sălaj.

Multe alte ziare, între care și cele locale ale autorităților, înregistrează evenimentul și redau date despre apariția „Gazetei de Duminică”, fără nici un fel de alte comentarii¹⁶. Darea de seamă statistică privind receptarea în mediul presei românești, prezentată în numărul trei al gazetei, enumera următoarele periodice și datele relatărilor: „Gazeta Transilvaniei” din 14 ianuarie, „Tribuna” din 12 ianuarie, „Drapelul” din aceeași zi, „Voința” din 9 ianuarie; toate aceste mărturii denotă la unison audiența și răsunetul momentului gazetăresc înfăptuit de românii sălăjeni la începutul anului 1904.

După numerele de probă de Crăciun și Anul nou menite a sonda piața cititorilor și a face cunoscute intențiile ziarului, „Gazeta de Duminică” lansează tot mai insistente chemări la abonare pentru a lărgi aria lectorilor-plătitori, a răspîndi foaia tipărită și a asigura astfel contribuția materială necesară dezvoltării lipsite de probleme deosebite. Telul gazetei, propovăduit și relevat în permanență în lansările la abonare, consta în opinia redactorilor în „a lucra cu interes sincer și cald, izvorît din dragoste și iubire de neam, în a da sfaturi folositoare, a îmbărbăta poporul la luptă în progresul pe toate tărîmurile”¹⁷.

¹⁴ *Gazeta Transilvaniei*, LXVII, nr. 1 din 1/14 ian. 1904, nr. 3.

¹⁵ *Tribuna*, VIII, nr. 2 din 30 dec. 1903/12 ian. 1904, p. 3.

¹⁶ *Libertatea*, III, nr. 1, 1904, p. 3; *Szilágyosomlyó*, XXII, nr. 1 din 7 ian. 1904.

¹⁷ *Gaz.Dum.*, I, nr. 1 din 3 ian. 1904, p. 9, 10.

Scrisorile de apreciere și încurajare sosite la redacție din Bihor, Ardeal, Banat, Sătmăr și Maramureș subliniau odată în plus expansiunea cantitativ-calitativă, capacitatea de penetrare, de convingere și aderență a foii românești sălăjene. În același fel, diversitatea și varietatea corespondențelor însumate la „Poșta redacției”, conturează amplitudini geografice care cuprind Bucureștiul, Clujul, Viena, întreg Sălajul, Bihorul, Maramureșul și Bucovina, ba chiar și America de nord, de unde un anume John Buda din Trenton solicita un abonament anual în valoare de 12 franci; mesajele amintite mai sus dezvăluie și apartenența socială a autorilor, preoți, învățători, economiști, studenți ai societății „Petrul Maior” din Budapesta, cu analize detaliate la materialele publicate, cu răspunsuri la cereri și rugăminți, cu sfaturi și imbolduri la abonare mai întotdeauna, în cele din urmă. Relatările de un asemenea gen, reunite sub un generic comun, constituie indici siguri pentru aderența „Gazetei de Duminecă” în toate păturile sociale române din comitat și din afara granițelor locale, marcînd rolul de legătură, locul de întâlnire manifestat pe seama cititorilor tocmai prin chemările lansate pentru a își face cunoscute dorințele privind modul de redactare și conținutul ziarului, ca și prin răspunsurile numeroase zilnice, îmbinate cu chemările la abonamente cu caracter continuu și permanent¹⁸.

În ideea și spiritul celor mai sus enunțate subscriem prin valorificarea unei părți din fondul documentar existent, și anume, a corespondenței dintre I. P. Lazăr, mentorul „Gazetei de Duminecă” și două personalități de primă mărime a vieții culturale românești de la debutul secolului XX: poezii George Coșbuc și Octavian Goga¹⁹.

Conținutul celor trei scrisori depistate și redată în întregime în anexă, — a căror analiză detaliată o lăsăm la latitudinea cititorului, intervențiile noastre fiind doar de domeniul notelor explicative, — relevă încercările inițiatorului gazetei de la Șimleu de a obține colaborarea prețioasă și extrem de necesară, îndeosebi în vremea respectivă, a celor doi poeți cunoscuți de românii de pretutindeni; datele cuprinse în corespondențe sînt extrem de interesante, zugrăvind culoarea epocii, fapte inedite pînă acum legate de realitățile politice existente la scară generală și nominalizate la cele din comitatul Sălajului, ca și noțiuni despre situația românilor sălăjeni și intențiile actuale și de viitor ale periodicului editat cu începere din anul 1904.

Procedăm la actul restituirii, însoțit de adausurile și comentariile de rigoare, nutrind convingerea și conștiința fiind de importanța și utilitatea documentar-istorică a schimbului de mesaje dintre I. P. Lazăr și tandemul Coșbuc—Goga în analiza și cercetarea trecutului presei românești din Sălaj, a începuturilor primului ziar în limba maternă de pe aceste meleaguri, „Gazeta de Duminecă”.

STELIAN MINDRUȚ

¹⁸ *Idem*, I, nr. 15 din 10 aprilie 1904, p. 9.

¹⁹ *Biblioteca Academiei Române*, fond de corespondență, cotele:

S $\frac{14}{\text{CDLXXXIX}}$, S $\frac{28(1-2)}{\text{CLXXIX}}$

ANEXE

I. Preastimate Frate!²⁰

Nu știu dacă Ți vei mai aduce aminte de conscolarul de odinioară, când băteam pulberea pe băncile gimnasiului din Năsăud²¹. De atunci a trecut mult timp și modestul nostru conscolar Cosbuc a ajuns a fi luceafărul²² națiunii române de pretutindenea. Mândră este națiunea noastră de numele Teu dar între cei mândri ne punem noi în frunte, căci noi, românii Ardeleni, Te-am dat neamului românesc.

Precum vei vedea din acestea orduri tipărite²³ pre pagina primă, românii din Nordul Ungariei, patria Ta, voiesc a pune în mîna poporului nostru un ziar ilustrat, după forma ziarelor germane. Este lucru foarte firesc că primul gând ni-a fost a cere sprijinul Teu scump pentru această modestă și peste măsură grea întreprindere.

Te rogam deci binevoiește a-ne trimite pentru numărul 1, 2, ce va apărea la 20 l.c.²⁴ câteva orduri din strălucitele Tale lucrări, dând astfel revistei noastre fericirea de a-se putea mândri că pote să publice și scrisori din pîna vrednicului nostru compatriot. Dealtimeț cerîndu-Ți scuzele pentru incomodare și asigurîndu-Te despre iubirea și alipirea ce o avem cu toții față de sfîntul Teu nume, cu venerațiune semnăm Ioan P. Lazar

II. „Gazeta de Duminecă”, ziar ilustrat, Șimleu (Szilágyosmlyó), 1903, datul poștei /Un-garia/²⁵

Vă este bine-cunoscută împregiurarea că, din literatura noastră, a românilor din aceste regat a lipsit până astăzi gazetele ilustrate, gazete cari prin ilustrațiuni se năsuiesc a învăța poporul la cunoșterea trecutului și prezentului nostru.

Mulțumită bunului Dumnezeu, astăzi avem un număr frumos de bărbați iluștri, cari pe un teren ori altul, și-a câștigat stima și dragostea întregii națiuni; dar masa mare a națiunii n'are ocaziunea ca să-i poată cunoște, barem în fotografii, cum o vedem aceasta la poporole mai înaintate în cultură.

Acestui neajuns au dorit a satisface românii din Sălajiu, Nordul Ungariei, în frunte cu vrednicii bărbați, dñii: George Pap de Băsești, Alimpiu Barbolovici, Andreiu Cosma, dr. Vasiliu Lucaciu ș.a. când au decis a pune în mîna poporului român o gazetă ilustrată, din care și prin care, se poată învăța a cunoște bărbații noștri ante-mergători de ori și ce categorii. Voim, adică, a aduna la un loc tot ce are poporul nostru mai scump, atât bărbați cât și femei, ca ast-fel să ajutăm viitorului a scrie adevărata istorie a desvôltărei noastre pe toate terenele.

Întreprinderea noastră este foarte grea și ca să putem corespunde deși mărginit-scopului ce urmărim, să recere ca să avem intru ajutor toate forțele literari cu cari ni-a dăruit Dumnezeu.

În numele sfintei noastre cauză, ne permitem deci a-ne adresa și către Dvôstre cu rogarea:

²⁰ Scrisoarea lui I. P. Lazăr către G. Coșbuc, aflat la București, dată de noi cu aproximație ca fiind scrisă în ultima lună a anului 1903.

²¹ Vezi *Programa a VII-a Gimnasiului superioare romanu greco-catolicu din Naseudu*, Sibiu, 1876, p. 47, unde I. P. Lazăr figurează ca elev în clasa I-a, cursul 1875/76, pentru ca să rămînă repetent în 1876/77, iar apoi, în cursul școlar 1877/78 să figureze alături de G. Coșbuc în cls. II-a, în *Idem...* Bistrița, 1878, p. 49.

²² Poezie: 1893, „Balade și idile”, 1899, „Fire de tort”, 1902, „Ziarul unui pierderă”, 1904, „Cîntece de viteză”, proză: 1899, „Povestea unei coroane de oțel”, 1899, „Războiul nostru pentru neam”.
²³ Exemplar tipărit, anexat primei scrisori trimisă de I. P. Lazăr lui G. Coșbuc.

²⁴ Probabilele numere de probă apărute de Crăciun și Anul nou, fiindcă nr. 1 are data de 3 ianuarie 1904.

²⁵ Exemplarul tipărit, anexat scrisorii, vezi nota 23.

binevoii a-ne trimite din lucrările Dvóstre de valóre pentru „Gazeta de Duminecă”, conlucrând prin aceasta la atingerea marelui scop ce urmărim.
 Deodata Vă rogăm a-ne permite, ca în cuvântul nostru de program²⁶ să Vă putem aminti între colaboratorii organului nostru.
 Dealtminteria rogându-Vă a primi anticipative deosebita noastră mulțămire cu stimă suntem: Pentru redacțiunea „Gazeta de Duminecă”
 Ioan P. Lazar. șef-contabil, proprietar-editor.
 St. Domn George Cosbuc București/frate

III. Șimleul-Silvaniei, 14 decembrie 1903²⁷

Stimate Domnule,
 Prin tipăritura ce-mi iau permisiunea a vă alătura ve-Ți afla că fruntașii români din acestea părți cu începutul de la 20—25 l.c.²⁸ vor pune la cale un nou ziar românesc „Gazeta de Duminecă”.
 Acest ziar va avea menirea a străbate în marea masă a poporului ocupându-se de toate cestiunile ce-l interesează aducând în fiecare număr câte o ilustrațiune luată din viața noastră românească ori din evenimentele de actualitate din țara noastră și din lumea mare.
 De o-cam-dată (până când comitetul nostru național nu se va pronunța în ținuta sa politică pentru mai departe)²⁹ gazeta noastră nu se va ocupa cu politica. Va publica însă în totă săptămîna în forma cum se publică în „Gazeta Transilvaniei”, numărul de Duminecă câte o scrisoare din Capitală, semnăind *uscătul mers* al afacerilor noastre (înțelegem parlamentari), politice și întorsăturile ivite în aceia di de di.
 Pentru scrierea acestei corespondință V'am roga pe Dvóstre, ori dacă împregiurările nu v' erta³⁰, vă rogăm a concedea aceasta afacere unui tîner brav și bine chibzuit de ai noștri despre care D-Ta vei fi convins că va corespunde acceptărilor poporului și respective publicului nostru cetitor.
 Dureri, ca începători, deocamdată nu vom putea onora lucrarea, decât cu reîntorcerea șeselor de porto și un exemplar de onoré din Gazetă, mai tîrziu însă îmbunătățindu-se și treburile noastre vom face tot posibilul ca să vă onorăm osteneala barem cât de modest.
 Prima corespondință de felul acesta ni'ar trebui pe zilele dela 22—24 l.c. ca astfel se pótă apărea în numărul ce voim a scóte pe 25—26 l.c.³¹
 În gazeta noastră vom avea o rubrică separată „Junimea” unde vom publica lucrări de ale tineretului nostru de cuprins moral, deci ne permitem a vă atrage atentiunea și la aceasta împregiurare³².
 Dealtminteria rogându-vă a primi anticipative mulțămire noastră și cerându-ne scusele pentru incomodare, cu stimă semnăm Ioan P. Lazar.

IV. „Gazeta de Duminecă”, Fóie Ilustrată, Șimleu (Szilágyosmlyó) 17 august 1904

Stimate Domnule,³³
 Ertă dacă acesta ordui cu veste Ți-ar fi incomode.
 Mă adresez însă către D-Ta, cu toată încrederea, ca către un luceafăr al neamului românesc, pe care noi românii ardeleni, suntem mândri al numi de „al nostru”, căci

²⁶ Cuprins în nr. 1 din 3 ianuarie 1904, fără a se face referiri la poetul G. Cosbuc.

²⁷ Scrisoarea lui I. P. Lazăr adresată lui O. Goga, aflat la Budapesta; vezi și *Octavian Goga în corespondență*, ediție îngrijită de D. Poenaru, prefată de V. Netea, *Documente literare*, București, 1975, p. 227—228.

²⁸ Numărul de probă mai susamintit; probabil că și Goga a primit un exemplar tipărit, identic cu cel trimis lui Cosbuc.

²⁹ Se fac referiri la alegerea căii de luptă potrivite, între pasivism și activism.

³⁰ O. Goga se afla angrenat în munca de redactare a „*Lucafărului*”, vezi, I. D. Bălan, *Octavian Goga*, București, 1971, p. 85, 86.

³¹ Des amintitele numere de probă, din păcate nedepistate încă.

³² Se face apel la atragerea colaborării tinerilor grupați în jurul „*Lucafărului*”.

³³ Scrisoarea lui I. P. Lazăr adresată lui G. Cosbuc, redactor la revista „*Semănătorul*”.

dela noi au răsarit, — ba ca fost conscolar în Năsăud și mai târziu când lucram la ziarul „Tribuna”³⁴, ca coleg de muncă — am mai multă încredere în bunăvoința D-Tale ce o-ai manifestat tot-deauna față de românii din această țară sbiciuită de Dumnezeu. Acestea premersă Te rog a primi cu adevărată dragoste modestul nostru ziar ce ne luăm voie a-Ți trimite, „Gazeta de Duminecă”. Acest ziar este fundat *în și pentru* ținutul cel mai espus, pentru marginea romanismului, ce-i în nemijlocită apropiere a Ungariei locuită numai de unguri. Românii noștri din acest ținut vorbesc deja ungurește, dar nu și-au uitat încă limba maternă. Este însă mare teamă că de nu se vor îndeletnici cu citirea cărților bune, scrisă în limba română, încet cu încetul își vor impistrița limba tot mai mult cu vorbe ungurești și de-odată ne vom trezi că dicționarul lor va fi mai mult unguresc decât românesc; că în celea din urmă vor da la o parte cu totul limba română înlocuind-o cu cea ungurească.

Acestea au fost motivele cari ne-au îndemnat la fundarea „Gazetei de Duminecă” și fără concursul material al cuiva³⁵.

Aceasta „Gazetă” vi-o am trimis astăzi și Vi-o vom trimite regulat, pe lângă sincera rogară ca din când în când să binevoiești a ne trimite *câte ceva spre publicare* și în deosebire *să ne trimiteți câte un exemplar din valoroasele Dvoastre scrieri*³⁶ ca astfel publicându-le să ne putem curăți limba și cât se poate de curată să-o putem da, cu ajutorul „Gazetei de Duminecă”, fraților noștri atât de mult espui deșnaționaliserii. Organ românesc de publicitate nu sau edat pân’ acum în acest colț de țară, ear gazete din centrele românești puține au străbătut la noi. Ne place deci a crede că „Gazeta de Duminecă” străbătând prin popor i-i va face bun serviciu, cu deosebire după ce o vom putea aduce în stare corespunșătoare din toate punctele de vedere.

Suntem prea siguri că, nu pentru neînsămnatul merit literar al gazetei noastre, ci pentru intențiunea cu care e fundată și susținută vei binevoi a intra între sprijinatorii morali a-i „Gazetei de Duminecă” pentru-ce Te rogăm a primi anticipative deosebita noastră mulțămită, după cari semnăm, cu venerațiune Direcțiunea ziarului „Gazeta de Duminecă” Ioan P. Lazăr.

CONTRIBUZIONI SUL COMINCIO DELLA GIORNALISTICA ROMENA DI SALAJ

(R i a s s u n t o)

Questa restituzione viene con nuove date nella ricerca storica dell'apparizione del primo giornale romeno del paese Silvanie.

Tre lettere recentemente scoperte nel fondo di corrispondenza conservato alla Biblioteca dell'Accademia, scritte da I. P. Lazăr, il proprietario e l'editore della „Gazeta Domenicale” ai poeti G. Coșbuc ed O. Goga, nella quale loro domandano la collaborazione, scopre gli aspetti inediti sull'inizio del giornale romeno di Sălaj.

³⁴ G. Coșbuc a intrat în redacția „Tribunei” din august 1887, vezi D. Micu, *George Coșbuc*, București, 1966, p. 15—18; D. Vatamaniuc, *George Coșbuc*, București, 1967, p. 54—78.

³⁵ Gânduri asemănătoare sînt cuprinse în scrisoarea lui I. P. Lazăr către Nicolae Iorga, Șimleu, 5 septembrie 1904: „Gazeta de Duminecă ar avea deci menirea a fi o pază, o sentinelă care să nu lase ca lupii să intre în familiile românești și să-i răpească ceea ce au mai scump — limba — și ne place a crede că străbătînd în popor va aduce mari servicii scîpătatei noastre cauze naționale”, vezi în *Scrisori către N. Iorga, II, (1902—1912)*, ediție îngrijită de Barbu Theodorescu, *Documente literare*, București, 1979, p. 164—165.

³⁶ Vezi nota 22.